

การพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน
A development of cultural well-being indicators
at a community level

บัญญัติ ยงยวน¹

Banyat Yongyuan

สุรัชย์ มีชาญ²

Surachai Meechan

พชร สุวรรณภาชนี³

Phodchara Suwannaphachana

อริวัฒน์ เจียวิวรรณกุล⁴

Athiwat Jiawiwatkul

สุจินดา ย่องจิน⁵

Sujinda Youngjeen

นันทนัช สงศิริ⁶

Nanthanat Songsiri

สุริยาพร จันทร์เจริญ⁷

Suriyaporn Janjaroen

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล

Assistant Professor, Ph.D., National Institute for Child and Family Development, Mahidol University

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการวัดผลและวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Assistant Professor, Ed.D., Department of Measurement and Educational Research, Faculty of Education, Srinakharinwirot University

³ดร. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล

Ph.D., Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University

⁴ดร. สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล

Ph.D., National Institute for Child and Family Development, Mahidol University

⁵⁻⁷ผู้ช่วยวิจัย สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล

Research Assistant, M.Sc., National Institute for Child and Family Development, Mahidol University

Abstract

The objective of this research was to develop cultural well-being indicators at a community level in Thailand. Its sub-objectives were as follows: 1) to develop cultural well-being indicators at a community level 2) to develop a cultural well-being inventory and a manual related to how to use the cultural well-being inventory 3) to examine the quality of the cultural well-being inventory. The research design was research and development. The data collection was divided into 3 parts. Part 1 dealt with developing cultural well-being indicators using four kinds of data sources: 1) documents and related literature review 2) in-depth interviews with the cultural academicians, cultural experts and cultural practitioners 3) a survey of the model communities' culture and 4) brainstorming with the cultural experts. Part 2 dealt with developing a cultural well-being inventory and a manual. Part 3 was related to an examination of quality of the cultural well-being inventory. The cultural well-being inventory was tried out in five regions. Then reliability of the inventory was analyzed.

The results of the research were as follows: 1) Cultural well-being indicators at a community level were developed. They were divided into 5 parts: 1.1) cultural diversity respect 1.2) satisfaction of having the area of cultural expressions 1.3) cultural pride 1.4) satisfaction of having cultural agreement, cultural rules or cultural guidelines and 1.5) satisfaction of having the cultural network. 2) A cultural well-being inventory consisted of 15 items including its manual were developed. 3) The reliability of the inventory was 0.70 and it was suitable for application in communities.

Keywords: indicators, cultural well-being

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน สำหรับประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้ 1) พัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน 2) พัฒนาแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมและคู่มือการใช้ และ 3) ตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา โดยมีกิจกรรมหลัก 3 ส่วน ส่วนที่ 1 การพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน สังเคราะห์ข้อมูลจาก 4 แหล่งดังนี้ 1) เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการ วัฒนธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรม 3) ข้อมูลการถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบด้านวัฒนธรรม และ 4) ผลการประชุมระดมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ส่วนที่ 2 การพัฒนาแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมและคู่มือการใช้ และส่วนที่ 3 การตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม โดยนำแบบวัดไปทดลองใช้กับชุมชน 5 ภูมิภาค คำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัด

ผลการวิจัย มีดังนี้ 1) ได้ตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน 5 ด้านคือ 1.1) การยอมรับความหลากหลายวัฒนธรรม 1.2) ความพึงพอใจกับการมีพื้นที่แสดงออกทางวัฒนธรรม 1.3) ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม 1.4) ความพึงพอใจกับการมีข้อตกลง กติกา หรือแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรม และ 1.5) ความพึงพอใจกับการมีภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรม 2) ได้แบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน จำนวน 15 ข้อ พร้อมคู่มือการใช้ และ 3) ผลการตรวจสอบคุณภาพของแบบวัด ได้ค่าความเชื่อมั่นรวมทุกด้าน เท่ากับ 0.70 และสามารถนำไปใช้กับชุมชนได้จริง

คำสำคัญ: ตัวชี้วัด สุขภาวะทางวัฒนธรรม

บทนำ

ลักษณะสำคัญของชุมชน คือมีการรวมกลุ่มของผู้คน มีความใกล้ชิด มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรกัน มีระบบคุณค่าร่วมกัน (shared values) มีการ

ติดต่อสื่อสารและการเรียนรู้ร่วมกัน มีความเชื่อถือกัน เพื่อดำรงความเป็นตัวของตัวเองท่ามกลางความหลากหลายและความเปลี่ยนแปลง หรือเป็นชุมชนที่มี “ชีวิตวัฒนธรรม” (ประเวศ วะสี, 2547) สอดคล้องกับ นภาพรณ หะวานนท์ และคณะ (2550) กล่าวว่า ชุมชนมีความหมายมากกว่าการที่ปัจเจกบุคคลมาอยู่รวมกัน หากแต่การที่บุคคลมาอยู่รวมกันในบริบทหนึ่งนั้น ได้สร้างระบบความสัมพันธ์หรือวัฒนธรรม โดยได้วางหลักการ เงื่อนไข กติกา หรือเรียกโดยรวมว่า ระเบียบบรรทัดฐาน (normative order) ของการอยู่ร่วมกัน รวมทั้งสร้างระบบอำนาจในการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ชุมชนจึงมีลักษณะเป็นองค์กรทางสังคม (social organization) ซึ่งมีการจัดระเบียบ (social order) ที่มีลักษณะเฉพาะ

สุขภาวะ (well-being) เป็นแนวความคิดที่ใช้ในการประเมินความเป็นอยู่หรือสภาพชีวิตของปัจเจกบุคคล ซึ่งการมีสุขภาวะที่ดีนั้นประกอบด้วยเงื่อนไขทั้งความสุขและการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี (Gasper, 2002) ขณะที่ Wiseman & Brasher (2008) กล่าวถึงสุขภาวะ ว่าเป็นผลรวมของสภาวะทางสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ที่ส่งเสริมหรือตอบสนองต่อความต้องการของบุคคลและชุมชนให้มีสภาพการดำรงชีวิตที่ดี เกิดความสุข

ชุมชนเป็นหน่วยของการวิเคราะห์ในเชิงวัฒนธรรมที่เล็กที่สุด แต่กลับเป็นหน่วยการวิเคราะห์ที่สำคัญที่สุด คล้ายๆกับที่ครอบครัวคือหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุด แต่มีบทบาทต่อการพัฒนามนุษย์มากที่สุดในการศึกษาสุขภาวะทางวัฒนธรรม จำเป็นต้องอาศัยการประเมินสถานการณ์ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นลำดับแรก เนื่องจากชุมชนคือสถานที่ที่ผู้คนจากหลายๆครอบครัว มาอาศัยอยู่ร่วมกันเป็นหมู่บ้าน ตำบล หรือเทศบาล มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกัน มีการผลิตสร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรม การเผยแพร่ การอนุรักษ์สืบทอดวัฒนธรรม ซึ่งการเฝ้าติดตามประเมินสถานการณ์สุขภาวะทางวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีเครื่องบ่งชี้หรือตัวชี้วัด (indicator) ที่จะบอกว่าชุมชนแห่งนั้นมีสุขภาวะ (well-being) มากน้อยเพียงใด

ประเทศนิวซีแลนด์ ถือว่า สุขภาวะทางวัฒนธรรม (cultural well-being) เป็นหนึ่งใน 4 องค์ประกอบของการมีสุขภาวะที่ดีของชุมชน สังคม ซึ่งได้แก่ สุขภาวะทางเศรษฐกิจ สุขภาวะทางสังคม สุขภาวะทางสิ่งแวดล้อม และสุขภาวะทางวัฒนธรรม

ภาพประกอบ 1 องค์ประกอบสุขภาวะชุมชน
ที่มา: Ministry for Culture and Heritage's website

โดยกระทรวงวัฒนธรรมของประเศนิวซีแลนด์ได้ให้คำนิยามว่า ตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม (cultural well-being indicators) คือ เกณฑ์ที่สังคมหรือประเทศหนึ่งกำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ ติดตามสถานการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน สังคม หรือประเทศนั้นๆ เพื่อที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะได้นำผลที่ได้ไปกำหนดทิศทางการส่งเสริม แก้ไขหรือพัฒนาให้ชุมชน สังคม หรือประเทศนั้น มีสุขภาวะทางวัฒนธรรมต่อไป ตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมของประเศนิวซีแลนด์ ประกอบด้วย 5 ตัวชี้วัดหลักและ 10 ตัวชี้วัดรอง (Ministry for Culture and Heritage, New Zealand, 2006)

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น คณะผู้วิจัยยังไม่พบว่าประเทศไทยมีการสร้างหรือพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเฝ้าระวังศึกษาสถานการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทยแต่อย่างใด จึงริเริ่มโครงการวิจัย “การพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม ระดับชุมชน สำหรับประเทศไทย” ขึ้น โดยคาดหวังว่า จะสามารถพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของชุมชน สำหรับสังคมไทย รวมทั้งสร้างแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม ให้เป็นเครื่องมือเริ่มต้นสำหรับผู้ทำงานทางด้านวัฒนธรรมในระดับชุมชน หรือผู้เกี่ยวข้อง นำไปประเมินสถานการณ์สุขภาวะ

ทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่ที่ตนรับผิดชอบ และนำไปสู่การกำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ ที่สืบเนื่องต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน สำหรับประเทศไทย โดยมี วัตถุประสงค์ย่อย ดังนี้

1. พัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน สำหรับประเทศไทย
2. พัฒนาแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน และจัดทำคู่มือการใช้แบบวัด
3. ตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม ระดับชุมชน ที่มีความเที่ยงตรงและเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทสังคมไทย
2. ได้แบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน รวมทั้งคู่มือการใช้แบบวัด
3. ผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม มีเครื่องมือประเมินสุขภาวะทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปใช้ติดตาม เฝ้าระวัง หรือประเมินสถานการณ์ทางวัฒนธรรมในระดับชุมชน ต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตที่คนในชุมชนรับรู้ร่วมกันว่าเป็น สิ่งดี มีคุณค่า และปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งในงานวิจัยนี้ จำกัดขอบเขตของวัฒนธรรมเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ศาสนาและความเชื่อ 2) ประเพณีและพิธีกรรม 3) ภาษาและวรรณกรรม 4) การแต่งกาย และ 5) ศิลปะการแสดงและดนตรี

สุขภาวะทางวัฒนธรรม หมายถึง สภาวะที่คนในชุมชนมีการยอมรับในความหลากหลายวัฒนธรรม มีความสุข ความพึงพอใจกับวิถีวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ การมีพื้นที่แสดงออกทางวัฒนธรรม ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม มีการยอมรับข้อตกลง กติกา แนวปฏิบัติทางวัฒนธรรม และการเข้าร่วมภาคี เครือข่ายวัฒนธรรม

ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ภายใต้การบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาล หรือแขวง (ในเขต กทม.) ที่บุคคลเหล่านั้นอาศัยอยู่เป็นประจำ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชนนี้ ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (research and development) โดยมีกระบวนการสำคัญ คือ

1. การพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม คณะวิจัยได้ดำเนินการดังนี้

1.1 วิเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับสุขภาวะทางวัฒนธรรมทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เพื่อทบทวนหลักการและเหตุผลที่ต้องสร้างตัวชี้วัดสุขภาวะ ทางวัฒนธรรมระดับชุมชน และคั่นห่องค์ประกอบหรือตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่จะนำไปใช้ในการสร้างกรอบตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชนต่อไป

1.2 สัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการวัฒนธรรม ประจำสำนักงานวัฒนธรรม จังหวัด จังหวัดละ 1 คน รวม 6 จังหวัด ได้แก่ น่าน ขอนแก่น ชุมพร สุพรรณบุรี เพชรบุรี และสมุทรสงคราม โดยบางจังหวัดมีการสัมภาษณ์บุคคลเพิ่มเติม อาทิ วัฒนธรรมจังหวัด ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัด อาสาสมัครวัฒนธรรม ผู้แทนของมูลนิธิ สมาคม หรือองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม รวมบุคคลที่ทำการสัมภาษณ์ครั้งนี้ จำนวน 18 คน แนวคำถามเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก มุ่งเน้นให้ได้คำตอบว่า สุขภาวะทางวัฒนธรรม หมายถึงอะไร สุขภาวะทางวัฒนธรรม มีองค์ประกอบอะไรบ้าง รวมถึงวิธีการวัดและประเมินสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน จากนั้นนำไฟล์เสียงมาถอดคำพูด และวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการสร้างตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมร่วมกับข้อมูลจากแหล่งอื่นๆ ต่อไป

1.3 ถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบด้านวัฒนธรรม โดยยึดเกณฑ์ชุมชนที่เคยได้รับรางวัลระดับชาติหรือนานาชาติ หรือชุมชนที่ได้รับการรับรองจากผู้ทรงคุณวุฒิทางวัฒนธรรมว่าเป็นชุมชนต้นแบบ และต้องเป็นชุมชนที่มีการบริหารจัดการด้านวัฒนธรรมโดย

คนในชุมชนเองเป็นส่วนใหญ่ ชุมชนต้นแบบในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านถ้ำทอง จังหวัดน่าน 2) ชุมชนวัดไชยศรี จังหวัดขอนแก่น 3) ชุมชนวัดพระใหญ่ จังหวัดชุมพร 4) ชุมชนหนองปลง จังหวัดเพชรบุรี และ 5) ชุมชนตลาดสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อสำรวจว่าชุมชนดังกล่าวมีสุขภาวะทางวัฒนธรรมในองค์ประกอบด้านใดบ้าง มีทุนทางวัฒนธรรมอะไรบ้าง และมีการจัดการทางวัฒนธรรมจนนำไปสู่การมีสุขภาวะทางวัฒนธรรมอย่างไร สมาชิกในชุมชนมีการรับรู้หรือมีความรู้สึกต่อชุมชนอย่างไร โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่มกับผู้นำชุมชนและสมาชิกของชุมชนนั้นๆ ชุมชนละ 5-10 คน

1.4 นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการวัฒนธรรมและผู้เกี่ยวข้อง จาก 6 จังหวัด และผลการถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบจาก 5 ชุมชน มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้เห็นถึงตัวชี้วัดของการมีสุขภาวะทางวัฒนธรรมของชุมชน พร้อมกับจัดทำรายงานผลการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการวัฒนธรรมและผู้เกี่ยวข้อง และผลการถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบ รวมทั้งจัดทำร่างกรอบตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม เพื่อเตรียมนำเสนอในเวทีระดมความคิดเห็น (กิจกรรมที่ 1.5)

1.5 จัดประชุมระดมความคิดเห็นของบุคคล 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) อาจารย์นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหิดล ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รวม 9 คน 2) ผู้บริหาร นักวิชาการด้านวัฒนธรรม จากสำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด รวม 10 คน 3) ผู้นำชุมชนจากชุมชนต้นแบบทางวัฒนธรรมของจังหวัดน่าน และสุพรรณบุรี รวม 3 คน และ 4) ผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาวิทยาลัยบูรพา และมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ราชบุรี รวม 4 คน โดยคณะวิจัยนำเสนอรายงานผลการวิเคราะห์เอกสาร ผลการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และผลการสนทนากลุ่มกับสมาชิกของชุมชนต้นแบบวัฒนธรรม รวมทั้งร่างกรอบตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เชี่ยวชาญ

ทั้ง 4 กลุ่มได้ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อร่างกรอบตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม และให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อกรอบตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม

2. การพัฒนาแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมและคู่มือการใช้แบบวัด ดำเนินการดังนี้

2.1 นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการวัฒนธรรมและผู้เกี่ยวข้อง จาก 6 จังหวัด ผลการถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบจาก 5 ชุมชน และผลจากการระดมความคิดเห็นของบุคคล 4 กลุ่ม (ดังกิจกรรมที่ 1.1.-1.5) มาทำการสังเคราะห์เพื่อสร้างกรอบตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน จากนั้นจึงดำเนินการสร้างแบบวัด และคู่มือการใช้แบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม นำไปทดลองใช้กับชุมชนแห่งหนึ่งเพื่อตรวจสอบความเข้าใจในข้อคำถามของผู้ตอบแบบวัด และความเข้าใจของผู้นำชุมชนในการนำแบบวัดไปใช้

2.2 จัดประชุมสัมมนารับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ 1) ผู้บริหาร และนักวิชาการ จากสำนักเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม และกรมส่งเสริมวัฒนธรรม รวม 6 คน 2) ผู้บริหารและนักวิชาการ จากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง รวม 16 คน 3) ตัวแทนจากสภาวัฒนธรรมจังหวัดองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาชน รวม 5 คน 4) อาจารย์ นักวิชาการในมหาวิทยาลัย รวม 3 คน โดยเปิดโอกาสให้บุคคลกลุ่มดังกล่าวได้แสดงความคิดเห็นต่อแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม และคู่มือการใช้แบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมที่คณะวิจัยได้จัดทำขึ้น

3. การตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม ดำเนินการดังนี้

3.1 นำแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมไปทดลองใช้กับชุมชน ใน 5 ภูมิภาค ดังนี้ 1) ภาคเหนือ ที่จังหวัดน่าน 2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่จังหวัดสุรินทร์ 3) ภาคใต้ ที่จังหวัดตรัง 4) ภาคกลาง ที่จังหวัดเพชรบุรี และ 5) กรุงเทพมหานคร ที่แขวงตลิ่งชัน ใช้วิธีการเลือกชุมชนแบบเจาะจง ให้ได้จังหวัดละ ๑ ชุมชน (ตำบล เทศบาล หรือแขวง) โดยคัดเลือกผู้ตอบแบบวัด ให้กระจายตามเพศ สถานภาพสมรส กลุ่มอายุ ระดับการศึกษา กลุ่มอาชีพ และจำนวนปีที่อาศัยในชุมชน ชุมชนละ 50-60 คน รวมผู้ที่ตอบแบบวัด จำนวน 284 คน

ก่อนเริ่มเก็บข้อมูลคณะวิจัยทำการปฐมนิเทศ เพื่อให้ผู้นำชุมชนและอาสาสมัครในชุมชนที่จะเป็นผู้เก็บข้อมูล ประมาณ 5 คน ได้เข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม ฝึกวิธีการถามคำถามในแต่ละข้อ ขณะเก็บข้อมูลคณะวิจัยจะคอยสังเกตปฏิกิริยาของผู้ถาม และผู้ตอบคำถาม เพื่อนำมาประมวลสรุปปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาในการเก็บข้อมูล รวมถึงการปรับคู่มือให้เหมาะสมต่อไป

3.2 นำคะแนนสุขภาวะทางวัฒนธรรม ที่ได้จากชุมชน ใน 5 ภูมิภาค มาตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้องภายใน (internal consistency coefficient) โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา ของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficients)

ผลการวิจัย

ขอเสนอผลการวิจัย ใน 3 ส่วน ดังนี้

1. ผลการพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม

ผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์นักวิชาการด้านวัฒนธรรม การถอดบทเรียนชุมชนต้นแบบทางวัฒนธรรม และการประชุมระดมความคิดเห็น ได้ข้อสรุปว่า สุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน ในการวิจัยครั้งนี้ จำกัดขอบเขตของ “วัฒนธรรม” เป็นเพียงวิถีชีวิต (life styles) หรือแบบแผนในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน นั้น ประกอบด้วย 1) ศาสนาและความเชื่อ 2) ประเพณีและพิธีกรรม 3) ภาษาและวรรณกรรม 4) การแต่งกาย และ 5) ศิลปะการแสดงและดนตรี โดยไม่นับรวมถึงสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม สถานที่ทางวัฒนธรรม หรือทุนมนุษย์ในชุมชนแต่อย่างใด โดยสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน ประกอบด้วยตัวชี้วัด 5 ด้าน ดังนี้

1.1 การยอมรับความหลากหลายวัฒนธรรม หมายถึง การที่คนในชุมชนมีความคิด ความเชื่อ ค่านิยมต่อวิถีชีวิต หรือรูปแบบในการดำเนินชีวิตด้านศาสนา ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ภาษาและวรรณกรรม การแต่งกาย ศิลปะการแสดงและดนตรี ของคนกลุ่มต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกับตนในลักษณะของความเข้าใจ (empathy) ให้เกียรติให้การยอมรับ และเคารพในคุณค่าของวิถีชีวิตที่แตกต่างจากวิถีของตน พร้อมทั้งจะดำเนิน

ชีวิตในชุมชนร่วมกับคนหรือกลุ่มคน ที่มีวิถีชีวิตที่ต่างจากตนด้วยความอดทนอดกลั้น ปราศจากอคติ บนหลักการของความเสมอภาค และยุติธรรม

1.2 ความพึงพอใจกับการมีพื้นที่แสดงออกทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่คนในชุมชนพึงพอใจกับการที่ตนเองหรือกลุ่มของตนมีพื้นที่ มีโอกาส หรือมีเสรีภาพ ในการแสดงออกทางวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตด้านศาสนาความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ภาษาและวรรณกรรม การแต่งกาย ศิลปะการแสดงและดนตรี โดยการแสดงออกนั้นไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้กับบุคคลอื่น

1.3 ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของชุมชน หมายถึง การที่คนในชุมชนพึงพอใจ มีความสุขใจ มีความยินดีกับการที่ตนได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรมร่วมกับสมาชิกคนอื่นๆ ในชุมชน พึงพอใจกับการได้แสดงออกทางวัฒนธรรม อาทิการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การเข้าร่วมประเพณีและพิธีกรรม การใช้ภาษา การแต่งกาย การชื่นชอบในศิลปะการแสดงและดนตรีเหมือนกัน

1.4 ความพึงพอใจกับการมีข้อตกลง กติกา แนวปฏิบัติทางวัฒนธรรมของชุมชน หมายถึง การที่คนในชุมชนเกิดความรู้สึกพึงพอใจที่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดข้อตกลง กติกา หรือแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรมของชุมชน เกิดความรู้สึกว่าชุมชนของตนมีความน่าอยู่น่าอาศัย มีความยุติธรรม มั่นใจในการแสดงออกทางวัฒนธรรมภายใต้ข้อตกลงร่วมกัน มั่นใจว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นสามารถจัดการได้ด้วยข้อตกลง กติกา หรือแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรมของชุมชน

1.5 ความพึงพอใจกับการมีภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่คนในชุมชนมีความพึงพอใจ กับการได้รวมกลุ่มหรือสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมกับคนในชุมชนหรือคนชุมชนอื่นๆ ในด้านศาสนาและความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม ภาษาและวรรณกรรม การแต่งกาย ศิลปะการแสดงและดนตรี โดยการมีเครือข่ายทำให้บุคคลไม่รู้สึกโดดเดี่ยวกับการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม มีความมั่นใจว่ากิจกรรมทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความค่า ควรอนุรักษ์ สืบทอด มั่นใจว่ากิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ชุมชนดำเนินการจะได้รับการสนับสนุน การเข้ามามีส่วนร่วม มีการแลกเปลี่ยน มีการปรึกษาหารือ มีการสร้างสีสัน ความมีชีวิตชีวา และมีความมั่นใจว่าวัฒนธรรมเหล่านี้ จะมีการดำรงสืบต่อไป

จากองค์ประกอบของตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม ระดับชุมชน และค่านิยมในแต่ละองค์ประกอบดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า สุขภาวะทางวัฒนธรรม ในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง สถานการณ์ที่บ่งชี้ว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนมีการยอมรับในความหลากหลายวัฒนธรรม มีความสุข ความพึงพอใจกับวิถีวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ การมีพื้นที่แสดงออกทางวัฒนธรรม มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม มีการยอมรับข้อตกลง กติกา แนวปฏิบัติทางวัฒนธรรม และการเข้าร่วมภาคี เครือข่ายวัฒนธรรม ซึ่งสุขภาวะทางวัฒนธรรมนี้ สามารถประเมินได้ทั้งในภาพรวม และแยกเป็นรายองค์ประกอบ

ผลการพัฒนาแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม และคู่มือการใช้

แบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมที่พัฒนานี้ ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 นิยามความหมายของคำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่ 2 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบวัด จำนวน 8 ข้อ และส่วนที่ 3 ข้อคำถามสุขภาวะทางวัฒนธรรมของชุมชน จำนวน 15 ข้อ ตามตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม 5 ด้าน ดังตัวอย่าง

แบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม

คำชี้แจง: ขอให้ท่านอ่านข้อคำถามแต่ละข้อที่กำหนดไว้ในกรอบแรเงาแล้วพิจารณาว่า ภายใต้งี๋เงื่อนไขหรือสถานการณ์ดังกล่าว ท่านมีความรู้สึก ความคิดเห็นหรือแสดงออก ตรงหรือใกล้เคียงกับข้อความใดมากที่สุด ระหว่างข้อความที่อยู่ถัดลงไปทางด้านซ้ายมือและด้านขวามือ และให้ตอบคำถามนั้น โดยทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องใดช่องหนึ่ง เพียงช่องเดียว ดังนี้

1. หากท่านเห็นด้วยกับข้อความใดให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องสี่เหลี่ยม ☐ ที่ติดกับข้อความนั้น
2. ในกรณีที่ท่านเพียงโน้มเอียงหรือค่อนข้างเห็นด้วยกับข้อความใดมากกว่าแต่อาจมีบางส่วนหรือบางแง่มุมที่ท่านยังไม่เห็นด้วยนักให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องสี่เหลี่ยม ☐ ที่อยู่ด้านเดียวกับข้อความนั้น
3. หากไม่สามารถตัดสินใจได้อย่างเด่นชัดว่าเห็นด้วยกับข้อความใดแน่ ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง ก้ำกึ่ง ☐

ตัวอย่างการตอบคำถาม

		ความรู้สึกของท่าน				
				กำลัง		
0. หากชุมชนของท่านจัดเทศกาลประเพณีที่เป็นของชุมชน และเชิญท่านเข้าร่วมกิจกรรม ท่านรู้สึกอย่างไร						
ดีใจที่จะได้มีโอกาสร่วมสืบทอดประเพณีที่ดั้งเดิมของชุมชน		✓				อีต้อคใจถ้าจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีกับคนอื่นๆ ในชุมชน

จากตัวอย่าง ผู้ตอบทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องสี่เหลี่ยมด้านซ้ายมือ หมายถึง ผู้ตอบเห็นด้วยกับข้อความในช่องซ้ายมือ หรือรู้สึกดีใจที่จะได้ร่วมสืบทอดประเพณี

เพื่อให้ นักวิชาการทางวัฒนธรรมหรือผู้นำชุมชนสามารถนำแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมไปใช้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด คณะวิจัยจึงได้จัดทำคู่มือการใช้แบบวัด ขนาดเล่ม 15 x 21 นิ้ว ซึ่งเป็นเอกสารขนาดกะทัดรัด ง่ายต่อการพกพา รวมทั้งใช้ภาษาที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ สั้น และกระชับ ซึ่งภายในคู่มือประกอบด้วย

1) บทนำ เพื่ออธิบายให้ผู้รู้ ทราบว่าแบบวัดนี้สร้างโดยหน่วยงานใด มีจุดมุ่งหมายอะไร และสุขภาวะทางวัฒนธรรมหมายถึงอะไร

2) ลักษณะของแบบวัด เพื่อบอกให้ทราบว่าแบบวัดประกอบด้วย 3 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 นิยามความหมายของคำที่เกี่ยวข้อง ส่วนที่ 2 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบ และส่วนที่ 3 ข้อคำถามสุขภาวะทางวัฒนธรรมของชุมชน จำนวน 15 ข้อ รวมทั้ง องค์ประกอบตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม 5 ด้าน

3) วัตถุประสงค์ของการวัดและการนำแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมไปใช้ นำเสนอให้ผู้รู้ทราบว่าแบบวัดนี้สามารถประเมินสุขภาวะทางวัฒนธรรมทั้งระดับบุคคล และระดับชุมชน หน่วยงานหรือบุคคลที่สามารถนำแบบวัดไปใช้ การนำแบบวัดไปใช้สัมภาษณ์แทนการตอบด้วยตนเอง วิธีการตอบคำถาม และการตรวจให้คะแนน คุณสมบัติของบุคคลที่ตอบแบบวัด อาทิ ระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชน อายุ เพศ ศาสนา กลุ่มอาชีพ

4) การแปลผลคะแนน โดยระบุให้ผู้ใช้ทราบว่าข้อคำถามใดอยู่ในองค์ประกอบใดของสุขภาวะทางวัฒนธรรม เกณฑ์การจัดระดับสุขภาวะทางวัฒนธรรม และวิธีการคำนวณทั้งรายองค์ประกอบและสุขภาวะทางวัฒนธรรมโดยรวม

5) การนำไปใช้ประโยชน์ เพื่อให้ผู้ใช้ทราบว่าคะแนน ค่าเฉลี่ย หรือส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ได้จากการวัดทั้งระดับบุคคล และระดับชุมชน มีความหมายอย่างไร

6) ข้อจำกัดของแบบวัด เป็นการบอกให้ผู้ใช้ทราบว่าแบบวัดนี้สร้างภายใต้ นิยามของ“วัฒนธรรม” แบบกว้าง และเสนอแนะว่าผู้ใช้สามารถดัดแปลงแบบวัดให้ชี้เฉพาะวัฒนธรรมเพียงบางด้านก็ได้ เช่นวัฒนธรรมการแต่งกาย

3. ผลการตรวจสอบคุณภาพของแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม

เมื่อนำแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมไปทดลองใช้กับชุมชนทุกภูมิภาคของไทย จาก 5 ชุมชน ใน 5 จังหวัด รวมผู้ตอบแบบสอบถามครั้งนี้ จำนวน 284 คน จากนั้นนำมาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัด ด้วยสูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา ของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficients) ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม เท่ากับ 0.70

ขณะที่นำแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมไปทดลองใช้ในชุมชน คณะวิจัยได้จัดปฐมนิเทศให้ความรู้แก่ผู้นำชุมชน และประชาชนที่อาสาสมัครมาเป็นผู้สัมภาษณ์ โดยอธิบายถึงความเป็นมาและความสำคัญของการสำรวจสุขภาวะทางวัฒนธรรม นิยามความหมายของวัฒนธรรม ลักษณะของข้อคำถาม วิธีการถามคำถามเป็นรายข้อ รวมถึงการตอบข้อสงสัยของอาสาสมัคร พบว่าการจัดปฐมนิเทศแก่อาสาสมัคร ก่อนลงมือปฏิบัติงาน จะช่วยให้ผู้สัมภาษณ์ตระหนักถึงความสำคัญของการสำรวจสุขภาวะทางวัฒนธรรมของชุมชน มีความมั่นใจในการสัมภาษณ์ สามารถอธิบายให้ผู้รับการสัมภาษณ์เกิดความเข้าใจและให้ความร่วมมือในการตอบคำถามได้ดีกว่า เมื่อเทียบกับการให้ผู้สัมภาษณ์อ่านคู่มือการใช้แบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมโดยลำพัง

อภิปรายผล

ประเด็นตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม

ผลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลหลายแหล่ง สามารถ จำแนกตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม ได้ 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) การยอมรับความหลากหลายวัฒนธรรม 2) ความพึงพอใจกับการมีพื้นที่แสดงออกทางวัฒนธรรม 3) ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของชุมชน 4) ความพึงพอใจกับการมีข้อตกลง กติกา แนวปฏิบัติทางวัฒนธรรม และ 5) ความพึงพอใจกับการมีภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรม

การที่ผู้วิจัยออกแบบตัวชี้วัด และแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม เป็นแบบอัตวิสัย (subjective) โดยให้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นผู้ประเมินการรับรู้ ความพึงพอใจ หรือแนวโน้มเชิงพฤติกรรมของตนเอง ต่อสถานการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน เนื่องจากมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า ผลจากการที่บุคคลตอบสนองต่อสิ่งเร้าทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่นไร ย่อมอนุমান หรืออ้างอิงถึงระดับสุขภาวะทางวัฒนธรรมของชุมชนแห่งนั้นได้ โดยผลการประเมินสุขภาวะทางวัฒนธรรมของชุมชนแห่งหนึ่ง ก็คือผลรวมจากการรับรู้ ความพึงพอใจ หรือแนวโน้มเชิงพฤติกรรมของตัวแทนของคนทุกกลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชน อาทิชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา เพศ กลุ่มอายุ กลุ่มอาชีพ ภายใต้กรอบตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม ทั้ง 5 ด้าน และจุดเด่นของแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมแบบอัตวิสัยนี้ ยังสามารถอธิบายถึงผลลัพธ์เชิงคุณภาพของปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างแท้จริง ทั้งในภาพรวม และแยกเป็นรายองค์ประกอบ ซึ่งแนวทางการออกแบบตัวชี้วัดและแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมเป็นแบบอัตวิสัยนี้ สอดคล้องกับทฤษฎี Bottom-up Spillover Theory ที่พัฒนามาจากนักวิชาการกลุ่มหนึ่ง ได้แก่ Andrews & Withey, 1976; Campbell et al., 1976; Diener, 1984 (cited in Sirgy et al., 2000 & Sirgy and Cornwell, 2001) โดยนักวิชาการกลุ่มนี้เชื่อว่า ความพึงพอใจในชีวิต (life satisfaction) ของบุคคล เป็นกระจกที่สะท้อนถึงการมีคุณภาพชีวิต โดยความพึงพอใจในชีวิต เป็นผลมาจากความพึงพอใจในบริการที่ได้รับจากชุมชน อาทิการบริหารจัดการโดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น การส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การดำเนินงานขององค์กรการกุศล เป็นต้น รวมทั้งความพึงพอใจในสถานการณ์ที่

เกิดขึ้นในชุมชน อาทิสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม เป็นต้น จะเห็นได้ว่านักวิชาการกลุ่มนี้มุ่งเน้นศึกษาความพึงพอใจของบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นหลัก และการวัดความพึงพอใจเหล่านี้จึงเป็นการวัดในแบบอัตวิสัย (subjective) เท่านั้น ต่อมา Sirgy et al. (2008) ทำการทดสอบทฤษฎี Bottom-up Spillover Theory ด้วยการสร้างและทดสอบแบบจำลองการมีคุณภาพชีวิตของคนอาศัยในชุมชน จำนวน 10 แบบ พบว่าความพึงพอใจต่อบริการการศึกษา การบริหารจัดการ การเข้าถึงกิจกรรมทางศาสนาความเชื่อ การเข้าถึงร้านค้าและบริการ การเข้าถึงบริการการพักผ่อนและออกกำลังกาย คือปัจจัยที่นำไปสู่สุขภาวะทางวัฒนธรรม (cultural well-being) และสุขภาวะทางวัฒนธรรมก็เป็นตัวชี้วัดหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดสุขภาวะของชุมชน (Community well-being) ขณะเดียวกันการที่ชุมชนมีสุขภาวะที่ดี ก็ส่งผลต่อความพึงพอใจในชีวิต หรือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในที่สุด และสอดคล้องกับแนวคิดของ Panelli & Tupa (2007) ที่เชื่อว่าเหตุการณ์ในมิติทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยง หรือส่งผลต่อการมีสุขภาวะหรือการมีคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นจำเป็นต้องมีการศึกษาทำความเข้าใจสุขภาวะของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางวัฒนธรรม

เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศนิวซีแลนด์ พบว่าประเทศนิวซีแลนด์ กำหนดตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม เป็น 5 ตัวชี้วัดหลัก และ 10 ตัวชี้วัดรอง ดังนี้ (Ministry for Culture and Heritage, New Zealand, 2009)

ตัวชี้วัดหลัก 1 การมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยตัวชี้วัดรอง 4 ตัว คือ 1) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของคนนิวซีแลนด์ 2) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมของคนนิวซีแลนด์จากทุกชาติพันธุ์และวัฒนธรรม 3) โอกาสในการเข้าถึงกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของคนนิวซีแลนด์ และ 4) กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมถูกทำให้เกิดคุณค่าโดยคนนิวซีแลนด์

ตัวชี้วัดหลัก 2 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย 2 ตัวชี้วัดรอง คือ 1) ความรู้สึกภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนนิวซีแลนด์ บนพื้นฐานของความแตกต่าง

ทางวัฒนธรรม และ 2) การเห็นคุณค่าและจุดเด่นของวัฒนธรรมเมารี (Maori) และวัฒนธรรม ปากีฮา (Pakeha) โดยคนนิวซีแลนด์

ตัวชี้วัดหลัก 3 ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประกอบด้วยตัวชี้วัดรองเพียง 1 ตัว คือการมีเสรีภาพในการแสดงออกทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่างๆ และการยอมรับและ เห็นคุณค่าในวัฒนธรรมของผู้อื่น

ตัวชี้วัดหลัก 4 ความกลมเกลียวทางสังคม ประกอบด้วยตัวชี้วัดรอง 2 ตัว คือ 1) สัมพันธภาพในชุมชนได้รับการส่งเสริม โดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม ของ คนจากทุกชาติพันธุ์ วัฒนธรรม และ 2) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนทุกชาติพันธุ์ วัฒนธรรม ได้รับโอกาสอย่างเท่าเทียมในการแสดงออกทางสังคม

ตัวชี้วัดหลัก 5 การพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานของวัฒนธรรม ประกอบด้วยตัวชี้วัด เพียงตัวเดียว คือ การนำวัฒนธรรมและมรดกของชุมชนมาทำให้เศรษฐกิจของชุมชน เจริญเติบโต

จะเห็นว่าตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมของประเทศนิวซีแลนด์ มีทั้งความ คล้ายคลึงและความแตกต่างกับตัวชี้วัดในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. ความคล้ายคลึง

1.1 วัตถุประสงค์ของการสร้างตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม เพื่อใช้เป็น เครื่องมือในการติดตามเฝ้าดู (monitor) การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชุมชนทั้งในด้าน บวกและด้านลบของช่วงเวลาหนึ่ง

1.2 ตัวชี้วัดบางตัว มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ การมีพื้นที่แสดงออกทาง วัฒนธรรม ความรู้สึกภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การยอมรับความหลากหลายทาง วัฒนธรรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม ของคนจากทุกกลุ่มในชุมชน

2. ความแตกต่าง

2.1 นิวซีแลนด์ จะใช้การเก็บข้อมูลตัวเลข สถิติ รายงานผลพฤติกรรม หรือ กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน แล้วเทียบเคียงว่าเป็นตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม ขณะที่สุขภาวะ

ทางวัฒนธรรมในงานวิจัยนี้ วัดจากประสบการณ์การรับรู้ ความรู้สึก ความพึงพอใจที่มีต่อปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน

2.2 ตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมของนิวซีแลนด์ จะเน้นให้ชุมชนนำวัฒนธรรมและมรดกที่มีอยู่ในชุมชนมาสร้างมูลค่าเพิ่ม และทำให้เศรษฐกิจของชุมชนเจริญเติบโต ขณะที่สุขภาวะทางวัฒนธรรมในงานวิจัยนี้ ยังไม่ครอบคลุมในประเด็นดังกล่าว

3. ประเด็นการสร้างแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม

ผลจากการทดลองนำแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมไปทดลองใช้ในชุมชน สามารถประมาณค่าความเชื่อมั่น ได้เท่ากับ 0.70 ซึ่งหากพิจารณาโดยยึดตัวเลขเป็นหลัก อาจเป็นค่าที่ยังไม่น่าพึงพอใจมากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะข้อจำกัดสำคัญ 2 ประการ คือ

3.1 เนื่องจากคำว่า “วัฒนธรรม” ในแบบวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมนี้ เกิดจากงานวิจัยนี้ มีความหมายที่กว้างมาก ครอบคลุมวิถีชีวิต หรือแบบแผนในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งประกอบด้วย 1) ศาสนาและความเชื่อ 2) ประเพณีและพิธีกรรม 3) ภาษาและวรรณกรรม 4) การแต่งกาย และ 5) ศิลปะการแสดงและดนตรี โดยไม่นับรวมถึงสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม หรือทุนมนุษย์ในชุมชน แม้ว่าจะมีการนิยามความหมายไว้ในแบบวัดและคู่มือการใช้แล้วก็ตาม แต่ก็อาจจะยังไม่สามารถสื่อความหมายได้ตรงกันอย่างเด็ดขาดชัดเจนได้

3.2 แบบวัดนี้สร้างขึ้นภายใต้ข้อจำกัด ทั้งในส่วนของจำนวนผู้ตอบแบบวัดฉบับทดลองที่ไม่สามารถรวบรวมให้ได้จำนวนที่มากและครอบคลุมบริบทที่หลากหลายทั่วทั้งประเทศได้ และไม่สามารถนำแบบวัดนี้ไปใช้ในลักษณะที่เฉพาะเจาะจง ว่ามุ่งวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ เช่น การแต่งกาย ศาสนาและความเชื่อ หรือภาษาและวรรณกรรม เป็นต้น แต่เป็นการสร้างขึ้นและนำไปทดลองใช้โดยภาพรวมเท่านั้น การพัฒนาให้แบบวัดนี้มีมาตรฐานน่าเชื่อถือมากขึ้น จึงอาจต้องใช้เวลาในการนำไปใช้ และปรับแก้แบบวัดนี้ให้มีคุณภาพยิ่งๆ ขึ้นในโอกาสต่อไป แต่ในเบื้องต้นนี้ผู้ใช้แบบวัดสามารถปรับเปลี่ยนคำชี้แจงในส่วนของนิยามความหมาย ให้เจาะจงเฉพาะวัฒนธรรมที่มุ่งวัดก็ได้ เช่น ระบุว่า “วัฒนธรรม” ในที่นี้หมายถึงเฉพาะวัฒนธรรมการแต่งกายของคนในชุมชน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อ

มุ่งประเมินสุขภาวะของคนในชุมชน เฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการแต่งกายเท่านั้น ในทำนองเดียวกัน หากมุ่งประเมินสุขภาวะทางวัฒนธรรมด้านอื่นๆ เช่น ด้านศาสนาและความเชื่อ, ด้านประเพณีและพิธีกรรม, ด้านภาษาและวรรณกรรม, ด้านศิลปะการแสดงและดนตรี หรือด้านอื่นๆ ก็สามารถปรับเปลี่ยนคำชี้แจงในส่วนของนิยามความหมายได้เช่นกัน

ข้อเสนอแนะ

1. สำหรับผู้ที่กำลังสร้างตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมในอนาคต อาจสร้างตัวชี้วัดเชิงปริมาณ ดังเช่นประเทศนิวซีแลนด์ มาปรับใช้กับชุมชนในประเทศไทย โดยต้องมีการวางแผนการเก็บข้อมูลให้เป็นระบบ เพื่อให้ได้ตัวชี้วัดที่มีความเป็นวัตถุวิสัย (objectivity) สามารถนำไปเปรียบเทียบกับชุมชนอื่น หรือรวบรวมเป็นสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับอำเภอ จังหวัด หรือประเทศได้ หรืออาจนำมาเป็นตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรม ใช้คู่ขนานไปกับแบบวัดที่ได้จากงานวิจัยนี้

2. ผลการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลภาคสนาม การศึกษาชุมชนต้นแบบ และการประชุมระดมความคิดเห็น พบว่าประเด็นการจัดการวัฒนธรรมโดยชุมชน และทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนคือปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดสุขภาวะทางวัฒนธรรมในชุมชน แต่ด้วยข้อจำกัดจึงทำให้งานวิจัยนี้ สร้างเฉพาะเครื่องมือวัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมเพียงชุดเดียว ดังนั้นการวิจัยในอนาคตควรสร้างเครื่องมือประเมินการจัดการทางวัฒนธรรม และประเมินทุนทางวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนได้นำเครื่องมือเหล่านี้ไปประเมินชุมชน และนำผลการประเมินมาประกอบวางแผน พัฒนาการจัดการทางวัฒนธรรม และทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม สำนักงานปลัดกระทรวงวัฒนธรรม ที่ให้การสนับสนุนเงินทุนวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิ วัฒนธรรมจังหวัด ประธานสภาวัฒนธรรม นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานวัฒนธรรมในพื้นที่ ตลอดจนประชาชนใน

ชุมชน ที่ให้ความร่วมมือในการตอบคำถาม และการเข้าร่วมเวทีเสวนาด้วยความเต็มใจ จนทำให้การวิจัยสำเร็จได้

เอกสารอ้างอิง

นภาพรณ หะวานนท์ และคณะ. (2550). *ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน*.

กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ประเวศ วะสี. (2547). *กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนาตัวชี้วัดด้วยความสุขมวลรวมประชาชาติแทนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ*. ใน จินตลา วิเศษกุล (บรรณาธิการ), *ความสุขมวลรวมประชาชาติ: มุ่งสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา*. (น. 165–174). กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.

Gaspar, D. (2002). Is sen's capability approach an adequate basis for considering human development?. *Review of Political Economy*, 14(4), 435–416.

Ministry for Culture and Heritage, New Zealand. (2006). *Cultural well-being and local government report 1: Definitions and contexts of cultural well-being*. [online]. Retrieved from: <http://www.mch.govt.nz/files/report1.pdf>.

Ministry for Culture and Heritage, New Zealand. (2009). *Cultural indicators for New Zealand*. [online]. Retrieved from: <http://www.mch.govt.nz/publications/culturalindicators/Cultural Indicators Report. pdf>.

Panelli, R. & Tipa, G. (2007). Placing well-being: A Maori case study of cultural and environmental specificity. *EcoHealth*, 4, 445-460. doi: 10.1007/s10393-0133-1.

Sirgy, M. J., & Cornwell, T. (2001). Further validation of the Sirgy et al.'s measure of community quality of life. *Social Indicators Research*, 56, 125-143. Doi: 10.1023/a: 1012254826324.

Sirgy, M. J., Rahtz, D., Cicic, M., & Underwood, R. (2000). A method for assessing residents' satisfaction with community based services: A quality of

life perspective. *Social Indicators Research*, 49, 279-316. Doi: 10.1023/a:1006990718673.

Sirgy, M. J., Gao, T. & Young, R. F. (2008). How does residents' satisfaction with community service influence quality of life (QOL) outcomes?. *Applied Research Quality of Life*, 3, 81-105. doi: 10.1007/s11482-008-9048-4.

Wiseman, J. & Brasher, K. (2008). Community well-being in an unwell world. *Journal of Public Health Policy*, 29(3), 353-365.

Translated from Thai

References

Hawanon, N. and Others. (2007). *the Grounded Theory of a Strong*

Community. Bangkok: The Thailand Research Fund. [in Thai]

Wasi, P. (2004). The new paradigm of development indicators, with gross national happiness instead of gross national product. In Wisetkul, J. (Editor). *Gross National Happiness: Towards a New Paradigm of Development*. (p. 165-174). Bangkok: Suan-Ngern Meema. [in Thai]